

Aantekeningen uit de nalatenschap van

drs. J.F. van Os

31-12-1925 – 10-04-2021

© 2021 De erven van drs. J.F.van Os
gelicenseerd onder de
Creative-Commons CC BY-NC 4.0 licentie
<https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/deed.nl>

U kunt

- het werk delen — kopiëren, verspreiden en doorgeven via elk medium of bestandsformaat
- het werk bewerken — herschikken, veranderen en afgeleide werken maken

onder de volgende voorwaarden:

- Naamsvermelding — De gebruiker dient de maker van het werk te vermelden, een verwijzing naar de licentie te plaatsen en aan te geven of het werk veranderd is. U mag dat op redelijke wijze doen, maar niet zodanig dat de indruk gewekt wordt dat de licentiegever instemt met uw werk of uw gebruik van het werk.
- Niet-commercieel — U mag het werk niet gebruiken voor commerciële doeleinden.
- Geen aanvullende restricties — U mag geen juridische voorwaarden of technologische voorzieningen toepassen die anderen er juridisch in beperken om iets te doen wat de licentie toestaat.

Correspondentieadres: Adriaan van Os, email adriaan@adriaan.biz

Abbehausen (Oldenburger Land)

De kas en 2 registers zijn afkomstig van een Schnitger-orgel 1710-13. De dispositie is bekend uit een kerkinventarisatie uit 1774 en Kramershoff, 1803, die voor de Ped.mixtuur opgeeft 6 f.

De dispositie was gelijkkluidend aan die van het huidige orgel, met deze uitzonderingen:

- Er was Cornet 4 vt ipv Subba~
- Er was Dulzian 8 v ipv Regal
- er waren 3 Ventile, een Tremulant en een Zimbelstern
- de manualen hadden 45 toetsen, het pedaal 25.
- er waren 4 balgen (hoe de huidige windvoorziening is, weet ik niet).
- De samenstelling der vulstemmen zal zeker anders zijn geweest.

1840 ombouw J.G.Schmid

1913-14 bijna geheel nieuw orgel in oude kas, J.M.Schmid

1961/2 nieuw orgel A. Fuhrer. (Naam en jaar 1961 op speeltafel, die tegen de oude kas is aangebouwd).

Over vele kleine reparaties en het voormalige orgel: Zie Kaufmann.

I. C-

3 koppels. Ik meen me te herinneren, dat het treden waren.

1) Deze 2 zijn van Schnitger bewaard gebleven (Fock, Kaufmann, brochure), wat betreft de frontpijpen is dit duidelijk te zien. Ze zijn sprekend. In de middentoren CDEFGA., Cs, Ds, Fs, Gs staan binnen.

2) C 1 1/3 4/5, c 2 2/3 1 3/5

3) C 1/2, B 2/3, gs 1, fs' 1 1/3, c'' 2

Edskes, Nagelaten Geschriften ...

Fock

Kaufmann

Folder over de kerk

vO 24/8'93

Aurich RK

1996 (of begin '97?) B.Edskes, Wohlen (CH, AG)

Aan de indeling der reg.knoppen zou de volgende volgorde op de lade zijn af te leiden:

W e r c k	P o s i t i v	P e d a l	
Principal 4'	Holzgedackt 8'	Subass 16'	Cymbelstern
Hohlflöte 8'	Flöte 4'	Gedackt 8'	Pedalkoppel
Principal 8' disc	Gemshorn 2'	Octave 4'	Tremulant
Rohrflöte 4'	Sesquialter II disc		
Octave 2'			
Nasard 3'			
Mixtur II			
Dulcian 8'			

C-f''', C-d'

Indeling reg.knoppen:

Hged 8		Fl 4
Hfl 8	Pr 4	
Gh 2		Sq
Rf 8	Pr 8 dc	
Sb 16		Cmbst
Nas 3	Oct 2	
Ged 8		Pedk
Dlc 8	Mxt	
Oct 4		Trem

Orgeldag met B.Edskes, begin'97

Excursie Gron.Orgelland, sept'98

vO / dL 18/8'99

RK Pfarramt Georgwall 15 04941-3031

Schwestrerhaus Fischteichweg 14 04941-65411

Bij bezoek 18/8'99 de volgende onregelmatigheden geconstateerd:

- Van F der Principal 4' is het bovenlabium ernstig ingedeukt, dit zou gebeurd kunnen zijn bij een verplaatsing van de staande lamp bij het orgel. De pijp spreekt niet goed meer aan.
- Onderpositief: toets c'' blijft hangen.
- De ruimte tussen pedaalkas en manuaalkas wordt benut als opbergplaats voor stoelen i.p.v. als stemgang.
- Van de Dulcian spreken een aantal pijpen niet. Dit zou verband kunnen houden met het vorige: De organist gebruikt het tongwerk niet en onderhoudt het dus ook niet.
- De cymbelstern werkt niet.
- De viltjes bij de pedaaltoetsen zitten een beetje los.

Bremen Sankt Ansgarii

Grote orgel

1611-12 Marten de Mare

1736-37 Reinerus Caspary, Altona, toevoeging ped.torens (ik had nog een oude aantekening, dat ze van Bielfeld zouden zijn).

Huige orgel van Führer, afstand rugwerk tot hoofdorgel veel te groot.

Koororgel

Zie foto, in muur ingebouwd aan Zuidzijde koor

vO 14/8'73
litt. Fock p 99/100

Bremen Martinikirche

1619 Bokelmann, Hamburg, vlgs Vente (mondelinge mededeling): Martin de Mare. Hiervan alleen de kassen bewaard. Zie echter Fock.

1961-62 Ahrend und Brunzema. Nieuw orgel in oude kassen

Dispositie (in volgorde slepen, bij pedaal volgorde onbekend):

Hauptwerk C-f''	Rückpositiv	Brustwerk	Pedal C-f
Praestant 8'	Praestant 4'	Gedackt 8' hout	Praestant 16'
Bordun 16' 3 p. in front	Gedackt 8'	Flöte 4' hout, gr.oct. ged., verder open	Oktave 8'
Hohlflöte 4' in de kl. roeren	Rohrflöte 4'	Praestant 2'	Oktave 4'
Oktave 4'	Sesquialtera 2f	Blockflöte 2' C-H ged., rest conisch open	Flöte 2' verm. open
Spitzflöte 4' niet gehamerd	Oktave 2'	Zimbel 2 fach	Mixtur
Rauschpfeife verm. C 2 ² / ₃ 2	Waldflöte 2'	Regal 8' ranketregaal, in stevelblok	Posaune 16'
Oktave 2'	Nasard 1 1/3	zie schets	Trompete 8'
Mixtur	Scharff		Trompete 4'
Dulzian 16'	Krummhorn 8' bekers: trechter, daarop (kleinere) conus,		
Trompete 8'	kleinere pijpen in gemeenschappelijke stevelblokken		

Tremulant RP en BW (2 knopjes zonder naam)

4 koppels (BW am HW, RP am HW, HW am Pedal, RP am Pedal)

Samenstelling vulstemmen

HW Mixtur ongeveer aldus:

C	1 1/3	1	2/3	1/2	1/3
c	2	1 1/3	1	2/3	2/3
c'	2 2/3	2	1 1/3	1	1
c''	4	2 2/3	2	2	1 1/3 1 1/3

HW Rauschpfeife naar ik mij meen te herinneren:

C	2 2/3	2
---	-------	---

RP Scharff Uit aantekeningen, die ik maakte zou dit volgen:

C	2/3	1/2	1/3
c	1 1/3	1	2/3
g	2	1 1/3	1
c'	2 2/3	2	1 1/3 1
c''	2 2/3	2	1 1/3 1 1/3

RW Sesq.

g	2 2/3	1 3/5
---	-------	-------

BW Zimbel

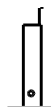
C	1/3	1/4
c	2/3	1/2
g	1	2/3
c'	1 1/3	1
g'	2	1 1/3
c''	2 2/3	2

Ped. Mixtur

C 1', c 1 1/3', c' 2' (4 fach)

Laden: Hoofd- en rugwerk tertsenopstelling

Pijpwerk: Mooi zwaar, hoog loodgehalte, veel afgeschuinde bovenlabia, gehamerd, parallel-labia de Spitzflöte heeft spitse labia. De regaal:

Organist zijn hier geweest: Hans Heintze, Lothar Stöbel, thans Ruth Lengemann
vO 15/8'62, 10/5'92

Dornum. Samenvatting Kaufmann:

- 1530 Eerste orgel
1710 Nieuw orgel Gerhard von Holy
1711 "door H naar andere zijde verplaatst en met pedaal vergroot". Dit moet slaan op dezelfde nieuwbouw als die genoemd in 1710
1765 sprake van orgel met 32 st. 3 kl en vrij pedaal
1811 Rohlf's nieuwe klavieren
1883 Diepenbroek. Nieuw in HW: B16 Gmb 8 Mxt, Tr8 Oboe 8, in Rw Sal4, in Bw Clar8
Later verwijderd Rp Sq en Mxt, Bw Tertn en Zmb
1917 Frontpijpen gevorderd
1932 Nieuwe frontpijpen
1937 Hammer, restauratie. Disp. werd (* is oud):
Hw P8 B16 *Ged8 *Okt4 *Rf4 *N2²/₃ *Okt2 Mxt4,5f Tr8 Vh8
Rp P4 *Qtn8 Ged8 (hout, vóór 1711) F4 (idem) *Okt2 *F2 *Q1¹/₃ Sq2f Mxt3f *Dlz8
Bw *Ged8 *F4 *Okt2 Trtn2f Zmb3f Kh8
Ped P16 *Okt8 *Okt4 *Mxt4,5f *Pos16 *Tr8
1959 Kerkrestauratie. Niet passende beschildering orgel
Tot zover Kaufmann
1998 Ahrend, restauratie (Kerstmis '98 klaargekomen, m.t.pl.)

vO / dL, kerk bezocht, orgelfoto, orgel toen niet toegankelijk. 18/8'99
Ev.Luth.Pfarramt 04933-914060
(werd toen verwezen naar Pfarramt Nesse 04933-914053
en Am alten Hafen 9 04933-914222)
Bruhns, Köster, 04933-1684

Engerhufe (Ostfriesland)

Aantekeningen over voorm. orgels bekend vanaf 1550

- 1776 (jaar van keuring) Nieuw orgel in nieuwe kas Hinrich Just Müller, Witmund
1867 Disp.opgave:
Hw P8 Qd16 Ged8 O4 Q3 O2 Qnt-Sffl1¹/₂ Mxt4,5,6f T8 Obw F4 O2 Sch3f Reg8 aangehp Trem 2 Zmbst, 4 balgen
1870 Gebr Rohlf's, Esens Disp.wijz.:
HW. Qdn 16 en Sfl11/3 --> Gmb8 en Gh4
OW. Sch en Reg --> Ged 8
Toev. vrij ped.: Sb16 Vln8 Pos16
1908 Furtwängler & Hammer vlg's Kaufmann nieuwbouw. In hoeverre daar oud materiaal is gebruikt is, is nog niet gepubliceerd.
19?? Hillebrand restauratie (m.t.pl.) Hw, klaviatuur voor 2 man. ingericht.
M a n u a l (volgorde onbekend)
Prinziaal 8'
Quintade 16' Bass/Diskant
Gedakt 8' Bas/Diskant
Oktave 4'
Gemshorn 4'
Quinte 2 2/3'
Oktave 2'
Mixtur 5-6 f
Trompete 8' Bas/Diskant

C-g''', C-d'

Klaviatuur geheel nieuw, loos 2de manuaal, zwarte ondertoetsen.

Indeling reg.knoppen modern: Links staan de reg.knoppen van de doorlopende registers en bas-registers in bovengenoemde volgorde, rechts alleen de drie disc.registers. Nomenklatuur: Bass Quintade 16' en Quintade 16' Diskant, etc.

Pijpwerk. Fraaie oude frontpijpen met accoladevormige bovenbegrenzing van de bovenlabia en onderbegrenzing van de onderlabia. Het zouden de oudste frontpijpen in Ostfriesland zijn (zijn die van Rysum dan niet van 1457?). Ik had nog een aantekening: "twee stemmen uit het vorige orgel. Is dan bedoeld van het orgel van voor 1776? Qd16 en Tr zijn zeker zeer recent, gehamerd.

Er zijn nog buiten gebruik gestelde cimbelsterren.

Grasberg

- 1694 Arp Schnitger, geheel nieuw (zonder oud pijpwerk) gebouwd voor Waisenhaus am Schaartor, Hamburg, "abgenomen" door Reinken en diens schoonzoon, Andreas Kneller
- 1785 gebouw gesloten wegens bouwvalligheid. Daarna orgel verkocht naar Grasberg
- 1788 verplaatsing door Georg Wilhelm Wilhelmy, één der pedaaltonswerken vervangen door Posaune 16'
- 1826 reparatie door Johann Georg Wilhelmy
- 1862 J.H.Rohdenburg, disp. wijziging
- 1917 inlevering frontpijpen
- 1932 E.Schindler, Bremen. Nieuwe frontpijpen
- 1950 restauratie door Ott, onder advies van Alfred Hoppe: opsnedeverlaging bij alle registers, behalve Waldflöte 2'. Bij ons bezoek in '78 constateerden wij, dat dit heeft plaatsgevonden door "anlöten". Bij de tongwerken was de belering weggenomen. In '78 was de technische toestand zeer slecht, vooral van de borstwerklade, houtworm in vuren delen, o.a. wellenbord.
- 1958 door Ott reguleurbalgen aangebracht
- 1985 restauratie door Hillebrand, Altwarmbuchen "in enger Zusammenarbeit mit": Albrecht Ubbelehde, wijlen Helmuth Winter, Cor H. Edskes (die alle metingen van gereconstrueerde registers heeft aangegeven), Uwe Droszella. Droszella deelde mij mede (24/8'93 in Reepsholt), dat met spiegeltjes aan de binnenzijde der pijpen precies was te zien, hoe hoog de oorspronkelijke opsneden geweest waren. Men heeft dit bij de c's genoteerd en de rest aangepast. De belering zal wel hersteld zijn. Het orgel klinkt zeer overtuigend.

Huidige toestand: (S: 1694, W: 1788)

Hauptwerk, C D E F G A - c'''

- Prinzpal 8' nieuw, CDE gec. met Roerfluit. Vanaf F in front (van de oude uit 1932 had Ott ook de opsneden verlaagd!)
- Rohrflöte 8' S. In 1978 bleek: gr.oct. gedekt, alles met beweegbare hoeden, enge roeren. C nieuw. Hoe dat nu is?
- Oktave 4' S
- Nasat 3' geheel open, nieuw, zo te horen tamelijk enge Spitsfluit (destijds spotted, door Ott geleverd)
- Oktave 2' S
- Sesquialt 2f 3 p S (zaten in Hw Mixtuur), verder nieuw, m.i. te zacht
C	1 1/3	4/5				
c	2 2/3	1 3/5				
- Mixtur 4-6 f S C 2/3, c 1, f 1 1/3, c' 2, f' 2 2/3, c'' 4. In de Ott-toestand was dit iets anders. In 1978 noteerden wij (naast de opmerking, dat ook dit register was eingelötet):
C	2/3	1/2	1/3	1/4		
c	1	2/3	1/2	1/3		
d	1	2/3	1/2	1/2	1/3	
c'	2	1 1/3	1	2/3	1/2	1/2
f'	2 2/3	2	1 1/3	1 1/3	1	1
c''	4	2 2/3	2	2	1 1/3	1 1/3
- Fock (p 101) geeft nog weer iets anders (de Ott-versie dus, maar H.Vogel geeft letterlijk dezelfde (Hillebrand-versie!):
- Trompete 8' S (in middentoren staan de bekeraars schuin uit elkaar)

Brustwerk, C D E F G A - c'''

- Gedackt 8' S, geheel eiken
- Rohrflöte 4' W, (en dus niet dichtgesoldeerd), oorspr. Blockflöte van hout vlg contract. In 1978 noteerden wij: ook "eingelötet", relatief wijde roeren.
- Waldflöte 2' S, zeer wijd, volle sterke klank, open vanaf C. In 1978 schreven wij: Niet "eingelötet". Aan dit register kon niet veel gebeuren, omdat het van nature een lage opsnede heeft.
- Quinte 1 1/3' S, prestant
- Scharff 4 f S, enkele nieuwe pijpen, opzetstukken
- C 1/2, c 1, c' 2, c'' 2 2/3, 4 sterk, geen dubbelkoren gezien. Dit zou dan precies overeenkomen met Fock p 102. De 4 pijpen van elke cancel in "vierkantje" opgesteld. De opmerking in HO mei'58 "oorspr. met terts" zal wel niet op waarheid berusten. Heette in Ott-toestand Zimbel. In 1978 constateerden wij, dat hier - als bij de Waldflöte - niet veel mee kon gebeurd zijn, behalve dat ook toen opzetstukken aanwezig waren.
- Dulzian 8' S (tijdens bouw door S. toegevoegd, in contract later bijgeschreven).

Grasberg - vervolg

Pedal, C D E - d'

- Subbaß 16' S, metaal, typisch Schnitgeriaans, dichtgesoldeerd (was dat ook nog voor 1985). In '78 genoteerd: CDE naaldhout, W. Zelfs van deze waren opsneden verlaagd. Heette toen

	Untersatz
Gedackt 8'	S
Oktave 4'	S
Mixtur 4 f	nieuw. In '93 noteerde ik op het gehoor:
	C 1 2/3 1/2 1/3
	F 1 1/3 1 2/3 1/2
	f 2 1 1/3 1 2/3
Posaune 16'	W, bekens naaldhout, oorspr. Schallmeyer 4'
Trompete 8'	S
Cornet 2'	nieuw, naar klank te oordelen enge Trompet
Schiebekoppel	(inschakelen door Man. II naar achteren te schuiven)
3 Sperrventile	
Tremulant	voor beide manualen, niet voor pedaal
Vacant	
(Vóór 1985 was er ook een niet originele pedaalkoppel)	

Front en kas: Zijtorens door W. rond gemaakt. Stom front voor borstwerk. De hoofdwerkkas heeft geen achterwand. Daarachter open ruimte zonder dak, daarachter in dezelfde kas, maar laag: pedaal. In 1978 schreven wij: Achterwand Hw verdwenen. Achterwand achteraan triplex
Kas grenen op een paar stijlen in het front na, die van eiken zijn. Was 1950 rood geverfd. Nu lichtgroen. Bij ons bezoek in '93 was bij enkele stijlen de oorspronkelijke zeer donkere kleur met versieringen gereconstrueerd.

Windvoorziening: 3 spaanbalgen S. Leer nieuw

Lade: Hw tertsenopstelling, borstwerk diatonisch, pedaal ...

Sponsels opnieuw gelijmd met leerlaag.

Uit aantekeningen uit 1978 valt deze volgorde af te leiden:

cs' a f ds g h ds' h" g" ds" h' g' f' a' cs" f" a" cs H A F D C E G B c c" gs" e" c" gs' e' fs' b' d" fs" b" d' b fs d e gs c'

Pijpwerk: Zeer zwaar materiaal, typische Schnitgerfactuur, in het algemeen ronde bovenlabia. Of de gedekten opnieuw zijn dichtgesoldeerd, weet ik niet.

Tractuur: Invoeringen van Ott verwijderd.

Klaviatuur: man. verm. W. Kort octaaf. Toetsbeleg niet origineel (in Ott-toestand bestond deze uit 2 lagen, om de vereiste dikte te verkrijgen. Ped.klavier nieuw in oude trant met gebroken groot octaaf. In Ott-toestand was dit een lelijk modern pedaal (zie foto)

Reg.knoppen XIXB, inscripties daarop. Drie registerknoppen zijn nog origineel. Indeling:

Dlz 8	Scharff
vacant	Pr 8
Rf 4	Ged 8
Rf 8	Okt 4
Q 1 1/2	Wf 2
N 3	Okt 2
T 8 (P)	Ged 8 (P)
Sq	Mxt
Pos 16	Corn 2
Tr 8 (M)	Sperrv (W)
Okt 4 (P)	Mxt (P)
Trem	Sperrv (B)
Sb 16	Sperrv (P)

Stemming, toonhoogte: Neidhardt III (compromis i.v.m. Wilhelmy ombouw), 451.6 bij 14 gr C.

vO 12/8'70, mei '78 (met H.Vogel?) 13/9'91, 10/5'92, 23/8'93 (nogmaals alles gecontroleerd), 7/8'00 (met Leni Otte)

Organiste Gerhild Lemke, thans Lindenstrasse 16, 04208-2486

Enkele details ontleend aan:

Fock

Arp Schnitgers Orgel für das Hamburger Waisenhaus etc, 1985 (uitg. Ev.Luth. Kirchengem. Grasberg), hierin o.m. copie contract 1788

KS (disp. niet geheel juist)

HO mei'58 (Edskes "Bijdragen tot de Geschiedenis van het Orgelmaken"), later apart uitgegeven

Osnabrück Ev.Luth.Marienkirche

Voormalige orgel

1797 Courtain.

In 2de wereldoorlog verwoest. Foto ontleend aan Dr Walter Kaufmann, Der Orgelprospekt, 1935, p 163 (Afkomstig van Albert Jansen)

Huidige orgel 1967 D.A.Flentrop, disp. achterzijde kaart.

Verder is er nog een positief van 4 stemmen

In HO mei'65, p 194 wordt het positief genoemd en de komst van het grote orgel (met dispositie) aangekondigd.

Osterholz-Scharmbeck

Historische gegevens zie geschreven blad.

Het volgende noteerde ik bij bezoek 1993:

Volgorde links/rechts

Manual CD-c'''	Brust	Pedal C-d'	Overige 05/17/21
Principal 8 Fuß	Gedackt 8 Fuß	Principal 16 Fuß 3)	Drie loze knoppen
Quintadena 16 Fuß	Floït duis 4 Fuß	Untersatz 16 Fuß	(Noli me tangere)
Gemshorn 8 Fuß	Wald Floit 2 Fuß	Octave 8 Fuß	Tremulant
Octave 4 Fuß	Quinta 3 Fuß	Octave 4 Fuß	Cymbelstern
Quinta 3 Fuß	Scharff 3 fach	Mixtur 3-4 fach 4)	Cymbelstern 6)
Octave 2 Fuß	Dulcian 8 Fuß	Posaun 16 Fuß	Schiebekoppel
Mixtur 3 fach		Trompete 8 Fuß	Sperventil 7)
Trompete 8 Fuß		Cornet 2 Fuß 5)	
Gedackt 8 Fuß			

1) C 1 1/3 1 4/5

c' 2 2/3 2 1 3/5 Dit moet dus fout zijn. Zie oude aantekeningen.

2) C 1/2, c 1, c' 2 c'' 4, oud, klinkt zeer intensief in tegenstelling tot de mixtuur

3) vanaf F in front, rest van Untersatz

4) C 2 1 1/3 1, geen repetitie te horen. Waar en hoe dan dat 4de koor erbij komt?

5) verm, enge Trompet

6) de 2de Cymbelstern lijkt een Glockenspiel. Zie oude aantekeningen.

7) alleen voor Brustwerk)

Indeling reg.knoppen:

Pedal	Hauptwerk	Brustwerk	Brustwerk	Hauptwerk	Pedal
Noli m t	P 8	Sperv	Trem	Noli m t	Unts 16
Pr 16	Gh 8	Ged 8	Fld 4	Qd 16	O 4
O 8	Q 3	Wf 2	Q 3	O 4	Pos 16
Mxt	Mxt	Sch	Dlc 8	O 2	Co 2
T 8	Ged 8	Cmbst	"Cmbst"	T 8	Noli m t

vO 23/8'93

Reepsholt

1789 J.F.Wenthin. Bij de demonstratie door Droschella op 24/8'93 werd verteld, dat er toen veel dispositievoorstellen zijn geweest.

Bourdon 16 oorspronkelijk niet gepland. Wenthin zou later naar Westfalen zijn gegaan.

1929 Furtwangler & H. vernieuwing Scharf, Dulzian, Krummhorn

1936 Puchar nieuwe Fl.Travers van vuren en eiken vlg's Kaufmann. Van B.Edskes heb ik echter begrepen, dat hij nog origineel was.

1993 restauratie B.H.Edskes, Wohlen

Dispositie (volgorde laden). Pijpwerk origineel, waar niet anders vermeld.

<i>Manual</i>	<i>C-d'''</i>
Prinzipal 8, Fuss.	(C in front)
Bordum, 16 Fusston.	(let op fout gespelde naam)
Grobgedackt, 8 Fusston.	
Nassat, 3 Fusston.	bas spitsgedekt
Octave, 4 Fuss.	
Octave, 2 Fuss.	
Mixtur, 4,5 u 6 Fach	C 2 1 1/3 1 2/3
	c' 4 2 2/3 2 1 3/5 1 1/3
	c'' 8 5 1/3 4 3 1/5 2 2/3 2
Dulcian, 16 Fusston.	1993
Trompete 8 Fusston	

Oberwerk C-d'''

Prinzipal, 4 Fuss. (C in front)

Gedackt disc 8 Fusston.

Flautotrav, 8 Fuss. bas hout, gedekt, zeer eng. c' open met stemdeksel, trechtervormig in de diepte (vergelijk dit register met dat in Nieuwwolda: Die noemde Wenthin dan ook Trechterfluit.

Kleingedackt 4 Fusston. vanaf c'' conisch open.

Cornett, 3 Fach. C 1 1/3 1 4/5
c' 2 2/3 2 1 3/5, enge Woudfluit-mensuur.

Gemshorn, 2 Fuss. zeer eng conisch

Scharf, 3 u 4 Fach.	C 1/2 1/3 1/4
	c 1 2/3 1/2
	c' 2 1 1/3 1 1
	c'' 2 2/3 2 1 1/3 1 1/3

c''' 4 2 2/3 2 2
Krummhorn, 8 Fuss. 1993
nieuw met enkele originele pijpen, die in andere registers terecht waren gekomen.

Sperrventil zum Manual, Sperrventil zum Oberwerk
Tremulant
Schuifkoppel (II naar achteren schauiven)
Aangehangen pedaal C-d'

Reepsholt - vervolg

Laden, Origineel.

Zie schets indeling.

Windvoorziening. De balgen zijn overgenomen van het voormalige orgel en nog aanwezig.

Pijpwerk:

De frontpijpen hebben dezelfde legering als de binnenpijpen. Ze zijn met tinfolie belegd, de labia zijn verguld.

Alle tongwerken in tongenblokken.

Klaviatuur: Fraaie handklavieren. Beleg ondertoetsenzwart, boven wit. Het pedaalklavier is nieuw, het oude was geheel vergaan.

Infdeling reg.knoppen:

Bd 16 Pr 4 Ged dc 8 Pr 8
Nas 3 Fltr 8 Klged 4 Grobged 8
Oct 2 Corn Gh 2 Oct 4
Dulc 16 Sch Krh 8 Mxt
Sprv. Man Trem Sprv Obw Tr 8

Plaats van het orgel aan het midden van de Noordwand op een orgeltribune van het voormalige renaissance-orgel (druiper en engelenkoppen, midden XVII), recht tegenover de kansel.

Enkele historische gegevens naar Kaufmann
vO waarnemingen tijdens restauratie 25 en 26/8'93

Nog eens bezocht 17/10'93

Pastorie 09-49-4468-222

Droschella speelde bij zijn demonstratie:

Joh.Gottfr Muthel (1728-88) Fant. in G

Chr.Heinr.Rinck (1770-1846), Jesu m.Freude, Choral met 8 var. Jesu

C.Ph.E.Bach, langzame deel uit sonate II

J.L.Krebs fuga over BACH

Schortens (Oldenburger Land)

1686 Joachim Kayser. Jaartal op front. Bouwer genoemd in contract Fedderwarden, 1702: "Alles ungefahr auf dem Fu~, wie er die Orgeln in Waddewarden und Schortens gemachet". Het vorige orgel was in 1676 door instorten der toren verloren gegaan.

ca 1760. Beschrijving orgelmaker Berner: Pr 8, Ged 8, Okt 4, Qnt 3, SupOkt 2, Mxt 4,5,6 f, Tr 8, 3 balgen

1782 een opgave, waaruit blijkt, dat tussen Qnt 3 en Okt 2 een open plaats is, dat de Trompet gehalveerd is en dat ook aanwezig zijn: Trem, Sperrv, Cymbst

Muller wilde een nieuwe stem inbouwen, maar dit werd niet toegestaan.

1799 Contract met Schmid o.m. over nieuw register

1937 Restauratie Fuhrer. Toevoeging Bovenwerk en ped. elk met 4 st.
(tot zover Kaufmann)

1974 Restauratie Fuhrer (m.t.pl.). Het bovenwerk blijkt een achterwerk te zijn.

Dispositie, volgorde ontleend aan die van de naar die der reg.knoppen (behalve bij Pedal)

I.Manual C-c'''	II."Oberwerk" C-f''' (!)	Pedal C-d'
Prinzipal 8'	Rohrflo te 8'	Prinzipal 8'
Gedackt 8'	Prinzipal 4'	Subba~ 16'
Oktave 4'	Blockflöte 4'	Oktave 4'
Oktave 2'	Waldflöte 2'	Nachthorn 2'
Nasard 2 2/3' (nieuw, roeren)	Quinte 1 1/3' (Prest)	Posaune 16'
Oktave 2'	Scharff 3 f 2)	
Mixtur 4 f 1)		3 koppels (treden)
Trompete 8' B/D (nieuw)	Tremulant (werkt niet)	Zimbelstern

1) C 1, c 1 1/3, c' 2, c'' 2 2/3, deel nieuw pijpwerk of geheel?

2) C 2/3, f 1, f' 2, f'' 4

Indeling frontpijpen:

(waaruit volgt, dat ze

1/2 toon verschoven zijn)

Kassen: Hoofdwerkas origineel, voorzijde met "Anno 1686".

"Bovenwerk" in aparte "kas" achter Manual, aan voorkant geheel open, ook pedaal in nieuwe kas.

Pijpwerk. Kaufmann schreef nog in 1962, dat al het pijpwerk van Kayser bewaard is gebleven. Nu is de Quint verdwenen (tenzij hij als 1 1/3' op II zit) en de Mixtur geheel of gedeeltelijk.

Klaviatuur. Loze toetsen voor cs'''-f''' op I

Simonswolde (Ostfriesland) , Ev. Reformierte Kirche

1777 Hinrich Just Müller, eerste orgel alhier
 1941 Puchard o.a. nieuw klavier, nog aanwezig
 1980 Ahrend (niet 1982 als genoemd in de tijdens excursie van 9/8'00 uitgedeelde folder).
 Kas, lade en alle stemmen nog origineel. Dispositie overeenkomstig de in 1926 genoteerde
 Prinzival 4'
 Gedackt 8'
 Quinte 3'
 Rohrflöte 4'
 Oktav 2'
 Mixtur 4 fach
 Trompete 8 vt bass / disk (in de bas 4 v lengte, tongenblokken in discant)

Tremulant
 Sperrventil
 C-c^{'''}, C-c aangeh.

Mixtur

C	1	2/3	1/2	1/2
c'	2	1 1/3	1	1

(volgens H.Vogel: Ik noteerde in der haast: C 1 1/3, c' 2 2/3)

Opstelling aan Oostzijde kerk.

Kas. Middentoren met 9 pijpen, daarnaast nog eens aan elke zijde 4 grotere pijpen in vlakke velden, dan zijtorens en kleine dubbele tussenvelden. De traditie van het korte octaaf was in de 18de eeuw langzamerhand verdwenen. Hiermee verklaart H.Vogel deze indeling van de grote pijpen. De tussenvelden beneden zijn oplopend van binnen uit, boven volgens terstopstelling.

Lade geheel origineel, indeling, overeenkomstig front, de kleine pijpen volgens de beneden-tussenvelden.

Pijpwerk geheel origineel.

Klaviatuur aan zijkant rechts uit 1941, ook ped.kl. uit die tijd. Ook reg.knoppen met daarop inscripties niet origineel
 Zware, logge tractuur

vO / LO 8/8 en 9/8'00 (excursie St. Oude Gron.k.)
 Hist. gegevens naar Kaufmann (hierin foutieve ped.omvang)
 Orgeln in Niedersachsen, p 262 vv (met foto's), disp p 358, Mxt.samenst. p 367

Strückhausen (Altenhausen, Oldenburg)

1698 Arp Schnitger. Disp vlgs contract:

Ober Clavier	Unterclavier	05/17/21
Principal 4'	Holzfloit 8'	klavieren met Fs en Gs
Gedackt 8'	Blockfloit 4'	Man.koppel
Quinta 3'	Nasat 3'	Pedaal aangeh. aan Onderklavier
Octav 2'	Waltfloit 2'	2-voudige windlade 1)
Tremulant	Sexquialt 2 f	3 balgen
	Mixtur 4 f halbiert	
	Dulcian 16'	
	Trompet 8' halbiert	

1) dit moet wel betekenen: dezelfde opstelling als bij het vergelijkbare orgel te Dedesdorf. In het contract van Dedesdorf staat een vergelijkbare opmerking.

1914 Schmid, nieuwbouw met behoud front en enige pijpenrijen. De pneumatische speeltafel hiervan staat nog op de orgelgalerij:

Man C-f^{'''}, pedaal verwijderd
 I. B 16, Pr 8, Rf 8, G 8, Sal 8, Okt 4, Mxt 3f, T 8
 II. Geigp 8, Lblgd 8, Aeo 8, VxC 8, Flauto dolce 4, Fug 2
 Ped. Sb 16, VBass 16, Cello 8, Pos 16
 3 normk, Superoktk I, Suboktk II-I, autP, 4 vaste C, Calcant
 Geen naamplaatje

1968 Bosch, Sandershausen, nieuwbouw.

Hauptwerk C-g ^{'''}	Brustwerk	Pedal C-f
Rohrflöte 8' 1)	Gedackt 8' 4)	Subba~ 16'
Gemshorn 8' 1)	Rohrflo te 4' 4)	Prinzival 8'
Prinzival 4'	Prinzival 2'	Pommer 4' 7)
Nasard 2 2/3' 2)	Sifflo te 1' 5)	Nachthorn 2'
Flachflöte 2'	Terzian 2 f 6)	
Mixtur 4 f 3)	Tremulant	3 gebr. koppels (als treden uitgevoerd)

1) beide geheel zelfstandig af C
 2) bijna onhoorbaar

- 3) C 1 1/3, c 2, c' 2 2/3, c'' 4
 4) beide XXa, rest borstwerk is nieuw, zie echter de folder over de kerk!
 5) verm. openfuit
 6) 1 3/5 1 1/3
 7) onduidelijk klankkarakter, gaat wat in richting Quintadeen

Het pedaal is erachter gebouwd. Prinzipal daarvan aan weerszijden zichtbaar.
 Jaar 1698 op front vlgs Kaufmann. Is dat nog zo? Het borstwerk zal er wel zijn "tussengeschoven".

vO 17/10'93
 Kaufmann, Fock

Weener, Reformierte Kirche

- 1711 contract uit 1710 niet bewaard, waarschijnlijk met Arp Schnitger. De orgelbouw is door Schnitgers zonen Arp en Franz Caspar en door Nikolaus Stöver uitgevoerd.
 1779 Deze dispositie overgeleverd:
 Man P 8, Qd 16, VdG 8, Ged 8, O 4, N 3, O 2, Spf 2, Rschpf 2 f, Mxt 4,5,6 f, T 8, Vh 8
 Rp P 4, Ged 8, Qd 8, Fl 4, O 2, Wf 2, Q 1 1/2, Sq 2 f, Sch 4 f, Dlc 8, (Kaufmann: ook Trem)
 Ped aangehangen, 4 balgen (Kaufmann)
 1781 Ombouw J.F.Wenthin, diverse veranderingen en toevoeging borstwerk en pedaal (torens in zeer afwijkende stijl). Het pedaal had deze disp.:
 P 8, Sb 16, O 4, Q 3(?), O 2, Korn 3 f, Pos 16, T 8, T 4 (Q en Korn ontbr. bij Kaufmann)
 1877 Rohlfing, Osnabrück, ombouw
 1917 Inlevering frontpijpen
 1952 A. Führer, ombouw. Nog 6 stemmen van Schnitger:
 Man. Qd 16, O 4, N 3, O 2, Rw. Ged 8 en O 2
 1973 begin restauratie Vierdag, later voltooid door Ahrend.

Manual C-f'''

Praestant 8 voet (af C)
 Quintaden 16 voet
 Holpyp 8 voet
 Octaav 4 voet
 Nasat 3 voet
 Spitsfluyt 4 voet
 Super Octaav 2 voet
 Mixtuur 4-6 sterk 1)
 Cimbel 3 sterk 2)
 Trompet 8 voet
 Vox humana 8 voet

Ruckpositiv CDE-f'''

Praestant 4 voet
 Holpyp 8 voet
 Quintaden 8 voet
 Holpyp 4 voet
 Octaav 2 voet
 Woudfluyt 2 voet
 Quint 1 1/2 voet
 Sesquialter 2 sterk 3)
 Scherp 4 sterk 4)
 Dulciaan 8 voet

Pedal C-d'

Praestant 8 voet
 Subbas 16 voet
 Octaav 4 voet
 Super Octaav 2 voet
 Mixtuur 5 sterk 5)
 Bazuyn 16 voet
 Trompet 8 voet
 Trompet 4 voet
 Schuifkoppel
 Tremulant forte
 Tremulant (knop zit vast)

- 1) C 1 1/3, c 2, g 2 2/3, c' 4
 2) C 1/2, c 1, c' 2, c'' 4
 3) C 1 1/3 4/5, c 2 2/3 1 3/5
 4) C 1, c 1 1/3, c' 2, c'' 2 2/3
 5) geheel 2'

Windvoorziening. Magazijnbalg

Klaviatuur. Er zijn bij het rugwerk loze toetsen voor Cs en Ds. Vorm en spelling naamplaatjes naar Uithuizen. Nieuw ped.klavier
 Indeling reg.knoppen:

achter	v o o r		v o o r		achter
P 4	Trem.f	Qd 16	P 8	P 8	Hp 8
Qd 8	Sb 16	O 4	Hp 8	O 4	Hp 4
O 2	Mxt	Spf 4	N 3	SO 2	Wf 2
Q 1 1/2	T 8	Cmb	SO 2	Bz 16	Sq
Sch	Vh 8	Mxt	T 4	Dlc	
			Tr 8	Trem	

Pijpwerk. Aan de orgelbank klinken Man. O2 en Rw P4, O 2 en Sq wat mager.

vO 18/10'93
 Hist. geg. ontleend aan Fock en Kaufmann
 zomer '02 Organeum 00-49-4951-912203 Norderstraße 18

Westerende-Kirchloog (Ostfriesland)

- 1793 Johann Friedrich Wenthin, Emden (eerste orgel alhier)
 1885 Johann Diepenbrock, ombouw en verplaatsing van koorzijde naar Westzijde.
 1926 Disp.opgave:
 Man. P8 B16 Ged8 VdG8 Hohlfl8 (1885) O4 Ged4 Q2²/₃ Spf12 Mxt3fbd Vh8bd Trem Zmbstern
 Ped. Sb 16 P8 Pos 16
 ca 1950 Alfred Führer, Wilhelmshaven.

Dispositie (volgorde lade niet bekend, zal ongeveer a.v. zijn):

M a n u a l

Prinzipal 8' (af Gs, rest van Ged 8')
 Gedackt 8'
 Oktav 4'

P e d a l

Subaß 16 vt
 Prinzipal Baß 8 vt
 Posaune 16 vt (was dat geen fagot of Dulzian geworden?)

Gedackt 4'
Nasard 2 2/3'
Oktav 2'
Zimbel 2 f
Sesquialtera 2 f
Vakant
Trompete 8' B/D
Spitsflote 2'
Vox humana 8' B/D

Ped.koppel

C-f", C-d'

Frontpijpen: opsneden verlaagd door aansolderen, toch nog redelijk hoog. Trompet en nog een register nieuw.

Gehele klaviatuur, incl. ped.klavier nieuw. Indeling reg.kn.:

Ged8	P8
Ged4	O4
O2	N2 ² / ₃
Sq	Zmb
Vakant	T8 D
T8 B	Vh D
Vh8 B	Spfl 2

Positie ped.reg. weet ik niet meer.

vO / LO 8/8 en 9/8'00 (excursie St. Oude Gron.k.)

Hist. gegevens en geg. voorm. toestand naar Kaufmann, die de restauratie van ca 1950 wel noemt, maar alleen de disp. uit 1926 geeft

Wiegboldsbur (Ostfriesland)

ca 1820/30 Wilhelm Eilert Schmid, Leer, eerste orgel alhier.

- 1878 Plaatsing Bordun 16 door Gerd Sieben Janssen, Aurich. Geen vervanging of opschuiving van Ged 8', want beide reg. waren er in 1947.
- ca 1900 Niet genoemde orgelm. Verplaatsing van koorzijde naar Oostzijde. Inbouw Principal 8' en vervanging tongwerk door Gamba 8'. Waar die Pr 8 moet hebben gestaan is onduidelijk
- 1947 Disp.was toen: B16 P8 Ged8 P4 Rf4 Q3 O2 Mxt3f Gmb 8 b/d
- Na 1968 (want Kaufmann noemt het niet). Restauratie door ...? Herstel tongwerk en verwijdering Pr8 en B16

Dispositie (volgorde reg.kn. r/l):

M a n u a l

Principal 4

(Gedackt 8') reg.inscriptie weg.

Viola di Gamba 8

Rohrflöte 4

Quinte 3

Oktave 2

Mixtur (3f) C 1', c' 4'

Trompet D/B 8 (verving

Een loze knop

C-f^{'''}, C-e (aangeh.)

Nieuwe spaanbalg

Klavatuur in voorzijde.

Fr.pijpen middenvelden stom (labia dicht)

Kaufmann spreekt van een onbeduidend front. Dat valt nog wel mee voor een orgel uit 1820.

vO / LO 8/8 en 9/8'00 (excursie St. Oude Gron.k.)
Hist. gegevens en geg. voorm. toestand naar Kaufmann